

De Nederlandse economie in de jaren 1980-1985 (III)

Een alternatief beleidsplan

PROF. DR. W. DRIEHUIS* — PROF. DR. A. VAN DER ZWAN**

In de voorgaande afleveringen van dit artikel formuleerden de auteurs hun kritiek op het middellange-termijnplan van het CPB, dat te vinden is in *De Nederlandse economie in 1985*. Zij verwijten het CPB met name dat het te sterk de nadruk legt op een loonmatigingsbeleid. Bovendien wordt een sfeer opgeroepen dat steeds verdere verslechtering van de economische situatie onafwendbaar is, waardoor de negatieve spiraal op zich zelf al wordt versterkt.

In dit deel presenteren de auteurs hun alternatieve beleidsplan voor de periode tot 1985. Dit plan heeft tot doel de produktiestructuur te moderniseren, de inzet en mobiliteit van werknemers te verhogen en waar nodig de infrastructuur te vernieuwen. Het plan omvat onder meer een omvangrijk investeringsprogramma. Met behulp van een eenvoudig twee-sectorenmodel worden de globale effecten van het beleidsplan berekend. Het plan biedt naar de mening van de auteurs een beter perspectief voor economisch herstel dan de officiële beleidsvarianten.

Uitgangspunten

Zoals uit de voorgaande twee delen van ons artikel duidelijk is geworden, dient naar onze mening een economisch beleid dat de bestaande problemen wenst op te lossen, aan te grijpen bij de structuur van onze economie. Die structuur is thans zodanig dat Nederland na 1975 het groeitempo van de wereldeconomie niet kan volgen. De Nederlandse economie heeft te maken met achterblijvende export, toenemende importpenetratie, een slecht functionerende arbeidsmarkt, een stijgend ziekteverzuim onder werknemers en steeds meer arbeidsongeschikten. De aanbodstructuur staat hier dus centraal, met andere woorden de inzet en de kwaliteit van de produktiefactoren, nl. kapitaal, arbeid en ondernemerscapaciteit. Voor een beleid dat aan de genoemde problemen een einde wil maken, zijn de volgende punten van essentieel belang:

1. een *analyse* van de huidige aanbodstructuur;
2. een *visie* op de gewenste aanbodstructuur tegen de achtergrond van de meest waarschijnlijke ontwikkeling van de wereldeconomie;
3. een *strategie* om de gewenste aanbodstructuur tot stand te brengen;
4. een *evaluatie* van de aard en de betekenis van de randvoorwaarden;
5. de *financiering* van de te ondernemen strategie.

1. Een analyse van de huidige aanbodstructuur van onze economie en zijn positieve en negatieve kanten is recentelijk gegeven in het WRR-rapport *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie*. Deze analyse hanteren wij als uitgangspunt bij het ontwerpen van ons beleidsplan 1).

2. Een visie op de gewenste aanbodstructuur van ons land tegen de achtergrond van de meest waarschijnlijke ontwikkeling van de wereldeconomie is eveneens ontvouwd in het genoemde rapport. In concreto is deze visie: revitalisering van de Nederlandse industrie door middel van specifiek beleid in een drietal groepen bedrijfstakken: de intermediaire sector, de kapitaalgoederensector en de gevoelige sector (textiel, kleding, hout- en meubelindustrie) ondersteund door een generiek, voorwaardenscheppend beleid dat complementair is met het specifieke, gerichte beleid 2).

Wij zijn ons ervan bewust dat er op dit punt verschillen van inzicht bestaan. Wij laten hier ruimte voor die verschillen en bepalen ons tot het onderstrepen van de noodzaak van een specifiek beleid dat aangrijpt op de betreffende problematiek. Het is onmiskenbaar dat deze benadering in Europa steeds meer veld wint 3).

3. De strategie bij het tot stand brengen van de gewenste structuurveranderingen is gebaseerd op:

- het *doorbreken* van de huidige sociaal-economische impasse en het terugdringen van verlammende onzekerheid;
- het *activeren* en *mobiliseren* van ons economisch potentieel in de ruimste zin van het woord;
- het *creëren* van een werkzame institutionele structuur.

4. Een evaluatie van de aard en de betekenis van de randvoorwaarden betreft:

- de noodzaak en wenselijkheid van voldoende marktconformiteit van de beleidsvisie en de daarbij behorende strategie;
- de mate van centralisatie en decentralisatie;
- de beschikbaarheid van deskundigen om de strategie vorm te geven en uit te voeren;
- de vermijding van vraagtuitval;

* Hoogleraar macro-economie aan de Universiteit van Amsterdam.
** Hoogleraar commerciële economie, marktanalyse en bedrijfsstatistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1) WRR, *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie*, Den Haag, 1980, blz. 20-86.

2) Idem, blz. 289-309.

3) In dit verband kan gewezen worden op het omvangrijke onderzoekswerk van het „Centre français du commerce extérieur” op het terrein van de industriële vernieuwingsmogelijkheden voor de Europese industrielanden. Het Franse industriebeleid is de laatste jaren steeds gericht geworden. Zie bij voorbeeld de beschouwing in *le Monde* (4 april 1981) naar aanleiding van INOVA 81. Op het Duitse Ministerie voor Wetenschapsbeleid zijn plannen ontwikkeld die veel verwantschap vertonen met PTNI, terwijl zelfs in het kabinet van mevrouw Thatcher door minister Walker een lans is gebroken voor een gericht industriebeleid, hetgeen in de Engelse pers veel opzien heeft gebaard.

- een beter functionerende arbeidsmarkt;
- een ondogmatische kijk op financiële restricties, zoals het financieringstekort van de overheid.

5. Wat betreft de financiering van het gerichte investeringsbeleid baseren wij ons op het eerder genoemde WRR-rapport 4).

Alvorens concreet aan te geven uit welke onderdelen ons beleidsplan bestaat en welke gevolgen het heeft, is het wenselijk op twee zaken nader in te gaan, te weten de werking van de arbeidsmarkt en de relatieve omvang van het financieringstekort van de overheid. Aan de overige randvoorwaarden is de laatste tijd uitvoerig aandacht geschonken 5).

De werking van de arbeidsmarkt

Een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van welk economisch beleid dan ook is dat de werking van de arbeidsmarkt wordt verbeterd. Wat betekent dat nu precies? Om dat aan te geven kan wellicht het best worden aangesloten bij analyses die de verslechterde werking van de arbeidsmarkt tot onderwerp hebben. De studies constateren dat er sedert een langere tijd, sommigen menen vanaf 1967, zodanige aanpassingsproblemen tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid bestaan, dat er meer werkloosheid is dan op grond van het aantal vacatures noodzakelijk zou zijn 6). Velerlei oorzaken worden in dit verband opgesomd, zonder dat het relatieve belang van deze oorzaken kan worden aangegeven. Het gaat om de volgende oorzaken:

1. toegenomen kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod in termen van opleiding, beroep, leeftijd e.d.;
2. regionale onevenwichtigheden;
3. loonverstarring, waardoor het aanpassingsproces tussen vraag en aanbod wordt belemmerd;
4. onaangename werkomstandigheden, vooral in de industrie;
5. scheiding tussen primaire en secundaire arbeidsmarkten;
6. sterke concurrentie van de overheid vanwege betere secundaire arbeidsvoorwaarden;
7. geringere arbeidsmobiliteit;
8. een trager zoekgedrag van werklozen in verband met het geringe verschil in netto inkomen uit werken en niet-werken;
9. de acceptatie van een veranderend ziektemeldingsgedrag en plaatsing van onbenutte arbeid in de WAO. Als gevolg daarvan wordt arbeidspotentieel afgeschermd van de arbeidsmarkt.

In zijn voortreffelijke studie van het functioneren van de arbeidsmarkt van 1950 tot 1980 komt Hartog 7) tot de conclusie dat het ontbreken van voldoende arbeidsplaatsen — hoe evident dat ook moge lijken — één van de belangrijkste factoren is die de mobiliteit belemmeren. Vooral bij de werkloze vrouwen overheerst het vraagtekort. Bij mannen zou in mei 1979 4% van de werkloosheid kunnen worden opgelost door verhuizing naar een andere provincie met behoud van beroep en 11% door omscholing naar een ander beroep met behoud van woonplaats. Voor 40% van de werklozen is een vacature beschikbaar in het eigen beroep en in de eigen provincie. Toegenomen veranderingen in de produktiestructuur, voortschrijdende arbeidsverdeling en toegenomen specialisatie zijn vooral verantwoordelijk voor het feit dat deze vacatures niet worden vervuld. Hartog:

„Het is niet gerechtvaardigd, om de toegenomen discrepanties eenzijdig toe te schrijven aan de verminderde soepelheid van het aanbod. Een afnemende bereidheid om zich naar elke vraag te schikken ligt in de rede, dat wel. Bij stijgende inkomensniveaus mag een toenemende vraag naar betere arbeidsomstandigheden, meer aandacht voor de inhoud van het werk worden verwacht. Gedurende een periode van werkloosheid maken de sociale uitkeringen het mogelijk langer naar een geschikte functie te zoeken. Een toegenomen opleidingsniveau heeft ook voor hogere aspiratieniveaus ten aanzien van het werk gezorgd. Het ontstaan van nieuwe specifieke beroepsopleidingen ver-

engt het deel van de arbeidsmarkt waarop schoolverlaters zoeken” 8).

Hartog wijst er voorts op dat zich in de afgelopen periode reeds belangrijke aanpassingen hebben voorgedaan door wijzigingen in de beloningsverhouding en de mobiliteit.

Uit Hartogs analyse zou een zeker optimisme met betrekking tot de arbeidsmarktverhoudingen zijn af te leiden, ware het niet dat zich volgens het MLP een unieke situatie aan ons zal voordoen die Hartog niet in zijn onderzoek kon betrekken nl. een langdurige stagnatie van onze economie. In zo'n situatie met een scherp oplopende werkloosheid valt niet te verwachten dat het zoekgedrag van werklozen zich zal wijzigen of dat de arbeidsmobiliteit vanzelf toeneemt. De risico's voor de betrokkenen zijn daarbij erg groot, vooral in het particuliere bedrijfsleven. Bovendien kunnen de voortdurende kwantitatieve en ook kwalitatieve woningtekorten de arbeidsmobiliteit drukken 9). De grote steden verpauperen, verliezen arbeidsplaatsen en vertonen een klimaat waarin arbeidslust, inzet en ambitie niet goed gedijen. Zij vormen in toenemende mate bronnen van negativisme en inactiviteit.

Het valt moeilijk in te zien hoe bij voorbeeld een groter verschil tussen netto inkomen uit arbeid en netto inkomen bij niet-werken, en andere „incentives” de arbeidsmarktproblematiek zouden kunnen helpen oplossen als er onvoldoende arbeidsplaatsen zijn. Om de arbeidsmarkt beter te laten functioneren moet men uitgaan van een simultane benadering van vraag- en aanbodproblemen.

Het financieringstekort van de overheid

Bij de beoordeling van hetgeen het MLP zegt over het financieringstekort van de overheid in procenten van het netto nationaal inkomen dient het volgende in aanmerking te worden genomen.

In de eerste plaats moet bij de beoordeling van het relatieve tekort in de uitgangssituatie worden bedacht dat zowel teller als noemer een conjuncturele vertekening vertonen. De belastingontvangsten worden nl. in negatieve zin door de conjuncturele situatie beïnvloed en het nationaal inkomen is lager dan het zou kunnen zijn door conjuncturele onderbezetting. Hierdoor is het financieringstekort in procenten van het netto nationaal inkomen hoger dan het los van conjuncturele invloeden zou kunnen zijn. Bij de presentatie van de recente Voorjaarsnota heeft minister Van der Stee meer blijk van begrip getoond op dit punt dan vorig jaar bij de presentatie van de rijksbegroting. Ook Zijlstra heeft in het jaarverslag 1980 van De Nederlandsche Bank op conjuncturele factoren gewezen.

In de tweede plaats is het relatieve tekort door structurele factoren in opwaartse richting beïnvloed. Dit geldt met name de uitgaven die door de ongunstige structurele situatie worden opgestuwd. Men denke aan de uitgaven ten behoeve van langdurig werklozen, het overnemen van een deel der premies voor de sociale zekerheid van bedrijven, de individuele bedrijvensteun en de uitgaven in het kader van de Wet op de investeringsrekening (WIR). Anderzijds leidt het ontbreken van structuurbeleid ertoe dat het nationaal inkomen structureel lager is dan het zou kunnen zijn zonder dat de „supply constraints” hun invloed doen gelden.

4) WRR, op.cit., blz. 182. Zie tevens de verwijzing in voetnoot 5.

5) Zie voor een recent overzicht: A. van der Zwan, Industriebeleid: van discussie naar besluitvorming, *ESB*, 4 maart 1981, blz. 212-216.

6) Zie bijvoorbeeld S. K. Kuipers en F. H. Buddenberg, Unemployment on account of market imperfection, *De Economist*, 1978, nr. 3; W. Driehuis, Labour market imbalances and structural unemployment, *Kyklos*, 1978, blz. 638-661.

7) J. Hartog, *Tussen vraag en aanbod*, Leiden, 1980.

8) J. Hartog, op.cit., blz. 187.

9) Zie EIB, *De bouwnijverheid in de jaren tachtig*, 1981. In dit rapport wordt een analyse gegeven van komende kwantitatieve en kwalitatieve woningtekorten.

In de derde plaats is een genuanceerdere beschouwing van het financieringstekort mogelijk door ons te realiseren dat de kapitaaloverdrachten begrotingstechnisch als relevant worden beschouwd. Vóór de WIR in werking trad, betroffen deze voornamelijk de woningwetleningen. In feite functioneert de overheid in het kader van de WIR als doorgeefluik en is het beter om bij de beoordeling van het financieringstekort dit soort kapitaaltransacties buiten beschouwing te laten. In een recente internationale vergelijking van relatieve financieringstekorten voor de jaren 1975/1979 van een aantal landen is zulks ook gedaan (10). Uit deze vergelijking komt Nederland verhoudingsgewijs met een relatief gering tekort uit de bus. Uit dit concept-advies blijkt nog iets anders. Landen met een relatief omvangrijk tekort hebben een lagere stijging van hun collectieve uitgaven in procenten van het nationaal inkomen. De internationale vergelijking van de collectieve-lastendruk, zoals die in ons land herhaaldelijk wordt gepubliceerd, is dus in zoverre suggestief dat een zorgvuldige beoordeling van de relatieve positie van Nederland in dit opzicht vereist dat ook het financieringstekort mede in aanmerking wordt genomen.

In de vierde plaats zou het goed zijn in de overwegingen te betrekken dat er tegenover de deviezenoverschotten van de olieproducerende landen elders tekorten vanwege hogere bestedingen moeten staan, wil de wereldeconomie niet in een deflatoire spiraal terechtkomen. Dit punt is onlangs door Witteveen beklemtoond. Indien men vanuit deze optiek het financieringstekort en het tekort op de betalingsbalans beschouwt, moet men wel opmerken dat het *doel* van de bestedingen die tot deze tekorten hebben geleid, doorslaggevend is. Dat wil zeggen dat het verschil maakt of men deze gelden consumptief dan wel produktief aanwendt.

In de vijfde plaats moet bij het door het CPB gekozen uitgangspunt betreffende de relatieve omvang van het financieringstekort in 1985 (4,5%) worden bedacht dat het conjunctuure karakter van dat jaar niet is getypeerd. Deze omstandigheid bemoeilijkt een zorgvuldige beoordeling van het gekozen uitgangspunt. Wij hebben er begrip voor dat het CPB een conjunctuur-vrije projectie voor 1985 maakt, maar dit neemt niet weg dat 1985 slechts bij toeval op de trend zal liggen. Flexibiliteit met betrekking tot het gekozen percentage van 4,5 is daarom geboden, ja zelfs onvermijdelijk indien rekening wordt gehouden met de volgende overwegingen.

Gezien de ernst van de situatie en het gebrek aan perspectief dat het huidige beleid biedt, is een drastische beleidswijziging noodzakelijk. De overheid mag niet lijdelijk blijven toezien en heeft, zoals wij hiervoor reeds aanduiden, een strategische taak. Onder de strikte voorwaarde dat deze taak doelgericht en met alle inzet aangevat wordt, achten wij het toelaatbaar, en in bepaald opzicht zelfs wenselijk, dat het financieringstekort van de overheid in 1985 niet 4,5% maar bij voorbeeld 5,5% zou bedragen. Wenselijk, omdat de stijging van de collectieve-lastendruk die het MLP impliceert, een zodanige rem op de binnenlandse bestedingen legt dat de negatieve spiraal die door de structurele problemen is veroorzaakt, er door wordt versterkt. Bij het ontbreken van elk afzetperspectief zal het bedrijfsleven zo sterk inkrimpen dat de huidige ontwikkelingen in die richting daarbij zullen verbleken. Daar komt bij dat een samenleving die zijn ingezetenen geen ander perspectief weet te bieden dan een voortdurende reële inkomensdaling zonder toeneming van de particuliere consumptie, een grote kans op werkloosheid en andere vormen van inactiviteit en toenemende spanningen op huisvestingsgebied, niet stabiel is.

De filosofie van ons beleidsplan

Na het voorafgaande moet duidelijk zijn dat ons beleidsplan er vooral op gericht is om de aanbodstructuur te verbeteren, de activiteit in de bedrijvensector te verhogen en daar het aantal arbeidsplaatsen te vergroten. Wij geven dus prioriteit aan het herstel van de bedrijvensector. De gedachte van de kwartaire sector als panacee voor onze economische kwa-

len wijzen wij af. Evenmin achten wij het onder de huidige omstandigheden mogelijk om ons „uit de economische crisis te consumeren”.

Voor de oplossing van onze problemen is het essentieel dat de produktiestructuur van de „exposed sector” wordt aangepast aan de internationale marktverhoudingen opdat onze exportprestatie verbetert en de importpenetratie afneemt. Met het oog op het laatste is versterking van onze kapitaal-goederensector essentieel. Een belangrijke verhoging van de bedrijfsinvesteringen is daartoe van essentieel belang. De veriste modernisering is alleen tot stand te brengen door middel van een omvangrijk gericht investeringsprogramma, inclusief de daarbij onontbeerlijke aanpassing en verbetering van onze infrastructuur. In onze visie moet deze verhoging van de bruto-investeringsquote in de kapitaalintensieve sectoren evenwel worden gecombineerd met een dusdanige groei van de afzet in de arbeidsintensieve sectoren dat al te omvangrijke vraaguitval in die sector wordt vermeden. Gebeurt dat namelijk niet, dan moet een vergroting van de werkgelegenheid in de bedrijvensector volledig onuitvoerbaar worden geacht.

Een en ander impliceert dat het terugdringen van de particuliere consumptie maar tot op zekere hoogte mogelijk is. Wij geven daarom de voorkeur aan een beleid van loonkostenbeheersing, met name gericht op de loonkosten per eenheid product, en terugdringing van de uitgaven voor sociale voorzieningen. Zulks ter wille van een verbetering van de winstpositie in de industrie, maar niet verder dan mogelijk is zonder dat die loonmatiging voor de bedrijvensector zelf als boemerang gaat werken. Voorts dienen de belemmeringen voor het functioneren van de arbeidsmarkt te worden weggenomen en dienen de inzet en produktiviteit in de maatschappij als geheel te worden verhoogd.

Deze stellingname sluit aan bij de (tentatieve) conclusies die Richard Stone (11) heeft verbonden aan zijn recente analyse van de groeibelemmeringen die de westerse economieën in hun algemeenheid ondervinden. Stone schrijft de opvallende vertraging in de economische groei van de westerse industrielanden toe aan een complex van verschijnselen dat hij met „effort” aanduidt. Deze conclusie vertoont grote overeenkomst met onze bevindingen ter zake van de „aanbodconstraints”. Zouden wij ons plan programmatisch willen formuleren, dan pleiten wij voor een drievoudige taakstelling:

- aanpassing van de produktiestructuur door de ondernemers;
- verhoging van hun inzet en mobiliteit door de werknemers;
- modernisering van de infrastructuur door de staat (in zijn functie als beheerder).

De overheid (in haar overkoepelende functie) zal dit proces dan in zekere mate moeten sturen en coördineren om het de nodige slagkracht te geven. Bij een dusdanige omvangrijke herstructurering van onze economie zal het onzes inziens ook gewettigd zijn om een betere werking van de afzonderlijke markten te verwachten. Alleen onder die voorwaarden zullen de potentiële productie- en afzetmogelijkheden die de wereldeconomie biedt, ook werkelijk kunnen worden benut.

In onze gedachtengang berust het beleid dus op twee pijlers. De ene pijler is de modernisering van ons voortbrengingsapparaat, inclusief de infrastructuur en het daartoe noodzakelijke investeringsprogramma. De tweede pijler is de vergroting van de inzet en mobiliteit en het daarmee noodzakelijkerwijze verbonden programma van „incentives” die in het systeem van loonvorming en het sociale voorzieningstelsel dienen te worden ingebouwd.

10) SER, *Advies inzake het sociaal-economische beleid op middellange termijn*, Den Haag, maart 1981 (concept).

11) Richard Stone, Whittling away the residual: Some thoughts on Denison's Growth and accounting, *Journal of Economic Literature*, vol. 18, december 1980, nr. 4, blz. 1539-1543.

Ten aanzien van het loon- en prijsbeleid stellen wij dat de in het MLP veronderstelde gemiddelde nominale loonontwikkeling in het bedrijfsleven en bij de overheid niet wordt overschreden. Dit sluit niet uit dat de nominale stijging van jaar tot jaar verschilt. Binnen de ruimte zou voorts een sterkere loondifferentiatie moeten worden gerealiseerd. Voorwaarde is dus dat de gemiddelde nominale loonstijging per jaar in bedrijven op 8% en bij de overheid op 6% uitkomt. Dit vereist een *beheerste* loonontwikkeling die desnoods moet worden afgedwongen.

Daarnaast gaan wij ervan uit dat de in het MLP veronderstelde prijsontwikkeling juist zal blijken te zijn. Dit betekent bij voorbeeld een gemiddelde consumptieprijsstijging van 6,5% per jaar. Het is echter in onze gedachtengang mogelijk dat de opbouw van deze 6,5% een verschuiving laat zien van loonkostenstijging per eenheid produkt naar een stijging van de indirecte belastingen. In het beleidsplan is namelijk in een verhoging van de indirecte belastingen voorzien op energie-intensieve en milieuvervuilende activiteiten. Op zich betekent dit een stijging van de consumptieprijzen, maar daar staat tegenover dat de arbeidsproductiviteit ten gevolge van het beleidsplan extra toeneemt, hetgeen de loonkosten per eenheid produkt minder doet stijgen.

De hier uiteengezette beleidsfilosofie van de twee pijlers, kan maar ten dele tot uitdrukking worden gebracht in „spoorboekjes” en daarmee te vergelijken financieel-economische programma's. Voor een belangrijk deel zijn hier namelijk institutionele hervormingen in het geding die een wetwijziging en/of wijziging van uitvoeringsbeschikkingen vereisen. Maar nog meer is een mentaliteitswijziging vereist die haar aanzet vindt in een doeltreffende aanpak van het economisch beleid. In de navolgende paragraaf geven wij een overzicht van de financiële aspecten, met de aantekening dat de achterliggende hervormingen daarbij niet uit het oog dienen te worden verloren. De projecties hebben betrekking op de middellange termijn. Bij de uitwerking van jaar tot jaar moet steeds de conjunctuurcomponent worden meegewogen.

Tot slot een opmerking over de gevolgen van ons beleidsplan voor de inkomensverdeling. Onze voorstellen impliceren enige mate van denivellering van de besteedbare reële inkomens. De doorvoering daarvan met het oog op de efficiency van het allocatieproces moet volgens ons gepaard gaan met een herziening in andere richting van de z.g. tertiaire inkomensverdeling. Deze verdeling is blijkens onderzoeken van het Sociaal en Cultureel Planbureau nogal ongelijk. Indien men bij de primaire en secundaire verdeling voorrang geeft aan het allocatiemechanisme zal men bij de de tertiaire inkomensverdeling de verdelingsaspecten meer gewicht moeten toekennen.

Inhoud van ons beleidsplan

In concreto bevat ons beleidsplan de volgende twaalf punten:

1. de overheid bestemt over een periode van vijf jaar een bedrag van f. 2 mrd. per jaar (in prijzen van 1980) voor de financiering van een gericht investeringsprogramma (2). Deze fondsen worden vrijgemaakt uit de additionele aardgasinkomsten die uit de stijging van de energieprijzen uit het buitenland voortvloeien. Het investeringsprogramma moet bestaan uit zorgvuldig geselecteerde projecten die mede door de marktsector worden gedragen. Als we, ter bepaling van de gedachten, uitgaan van een overheidsaandeel in deze projecten van 50%, dan wordt er in de initiële investerings sfeer een bedrag van f. 4 mrd. (prijzen 1980) per jaar besteed. Door de gebruikelijke multiplierwerking groeit dit bedrag verder aan. Een dergelijk proces vergt echter tijd. Voor de periode tot en met 1985 gaan wij er nu van uit dat het bruto-investeringsniveau in prijzen van 1980 f. 13 mrd. hoger komt te liggen, d.w.z. dat het investeringsvolume gemiddeld met 6% per jaar toeneemt. Van deze investeringen gaan zowel directe effecten uit op de productiecapaciteit, als op de productie en de invoer;

2. De overheidsinvesteringen stijgen tot en met 1985 met f. 6 mrd. (prijzen 1980). Deze investeringsuitbreiding zal gericht zijn op:
 - het verschaffen van infrastructurele voorzieningen die in verband met het genoemde investeringsprogramma nodig zijn;
 - een sterkere besparing van energie;
 - een intensivering van het milieubeleid;
 3. de investeringen in woningen nemen tot en met 1980 toe met f. 3 mrd. (prijzen 1980) in verband met een verhoging van het woningbouwprogramma tot 120.000 eenheden, met daarin een sterker accent op woningwetwoningen en stadsvernieuwing 13);
 4. de netto materiële consumptie van de overheid blijft in 1985 onveranderd op een niveau van f. 19 mrd.;
 5. het bedrag aan inkomensoverdrachten van de overheid aan binnenlandse sectoren blijft nominaal op het in het MLP geraamde niveau;
 6. de indirecte belastingen op energie-intensieve producten en milieuvervuilende activiteiten worden extra verhoogd. De druk van de loon- en inkomstenbelasting wordt verlicht door een grotere inflatiecorrectie dan in het MLP is voorzien;
 7. de stijging van de loonsom per werknemer in bedrijven wordt gehandhaafd op 8% per jaar, ook als de arbeidsproductiviteit sterker stijgt dan met 2% per jaar. Het gemiddelde loon per ambtenaar stijgt met 6% per jaar;
-

12) Zie WRR, op.cit.

13) Dit is ook noodzakelijk uit een oogpunt van mobiliteit op de arbeidsmarkt. In de naoorlogse industrialisatieperiode werden belangrijke contingenten woningen speciaal voor dit doel bestemd. In de wandeling werd van industriewoningen gesproken.

8. in de loonvorming wordt een sterkere differentiatie doorgevoerd in combinatie met een omvangrijk om- en herscholingsprogramma;
9. de prijsstijging van de particuliere consumptie blijft gehandhaafd op 6,5% gemiddeld per jaar;
10. door een versoepeling van het monetaire beleid en gedeeltelijke monetaire financiering van het extra financieringstekort blijft de rentelast in lopende prijzen in 1985 ongeveer f. 20 mrd. bedragen;
11. het beleid ten aanzien van ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid gaat op de helling. Zowel werknemers als werkgevers zullen directer worden geconfronteerd met de gevolgen van hun optreden, terwijl financiële prikkels worden ingebouwd ten einde het beroep op deze regelingen drastisch te verminderen. De tendens om in toenemende mate jongere werknemers arbeidsongeschikt te verklaren — wat in elk opzicht onaanvaardbaar is — zal worden teruggedraaid. De herintreding van (gedeeltelijk) arbeidsongeschiktverklaarden zal worden bevorderd 14);
12. de rijksbijdragen in de sociale premies blijven gehandhaafd op het voorziene niveau in 1985.

De effecten van ons beleidsplan

Met behulp van het eenvoudige twee-sectorenmodel, dat in de appendix is weergegeven, kunnen de gevolgen van ons beleidsplan worden geanalyseerd. Ter vermindering van elk misverstand is het goed eerst enige relativerende opmerkingen te maken. Dit eenvoudige twee-sectorenmodel is natuurlijk geen ideaal hulpmiddel gezien de complexiteit van de structuurproblematiek. Het was echter niet mogelijk om op korte termijn gedetailleerde informatie te verzamelen die nodig is om bij voorbeeld uitgebreide sectormodellen SECMON-A en SECMON-B te hanteren voor voorspellingen of variantenanalyse 15). Globale berekeningen met deze modellen, die binnenkort door gedetailleerde zullen worden gevolgd, wijzen echter op een sterke overeenkomst met de resultaten die wij in dit artikel presenteren. Dat is ook weer niet zo vreemd omdat de structuur van het eenvoudige twee-sectorenmodel stoelt op de genoemde ingewikkelder sectormodellen.

Voor ons model is verondersteld dat de bedrijvensector in tweeën kan worden gesplitst. Ten eerste onderscheiden we een kapitaalintensieve sector die geconfronteerd wordt met buitenlandse concurrentie, zowel op de invoermarkt als op de uitvoermarkt. De groeivoet van de arbeidsproductiviteit in deze sector is hoger dan het nationale gemiddelde. De potentiële arbeidsproductiviteitsgroei die in deze sector mogelijk is, wordt (grotendeels) bepaald door de groei van de productiecapaciteit, maar kent ook een autonoom deel. De groei van de productiecapaciteit is afhankelijk van de kapitaalcoëfficiënt en de bruto-investeringsquote in outillage.

Ten tweede onderscheiden we een sector die hoofdzakelijk voor de binnenlandse markt produceert. Deze sector is arbeidsintensief. De groei van de arbeidsproductiviteit is er relatief gering en autonoom bepaald. Verondersteld wordt dat de beschikbare arbeid bepalend is voor de potentiële productie-omvang. Aangenomen is dat de *hoeveelheid* arbeid geen beperking aan de produktiemogelijkheden van deze sector oplegt.

De gerichte investeringsimpuls betekent een verhoging van de investeringsquote in outillage en dit impliceert in de eerste plaats een vergroting van de productiecapaciteit in de kapitaalintensieve bedrijfstakken. Omdat de groei van de kapitaalgoederenvoorraad plaatsvindt t.b.v. nieuwe produkten die kunnen worden afgezet op de juiste markten, betekent de gerichte investeringsstimulans ook een vergroting van de afzet, die in de beschouwde periode wellicht nog enigszins geringer is dan de capaciteitsuitbreiding. De Nederlandse export zou blijkens het MLP ca. 1,5% in volume per jaar meer kunnen groeien als het andere goede-

ren op, ten dele, andere markten aanbod. Conform het model betekent dit dat de produktie van de kapitaalintensieve sector met 0,8% extra per jaar zou stijgen. Omdat de arbeidsintensieve sector vanwege leveranties aan de kapitaalintensieve sector zijn afzet ook ziet toenemen, komt de produktie van bedrijven 0,6% in volume per jaar hoger uit. Ook door de stijging van de autonome bestedingen neemt de produktie van beide sectoren toe met als resultaat voor de totale bedrijvenproduktie een extra stijging met 0,3% per jaar.

Omdat door de extra produktiestijging van 0,9% meer arbeidsplaatsen ontstaan, lijkt het redelijk om aan te nemen dat de aanbodrestricties uit hoofde van het slechte functioneren van de arbeidsmarkt ten dele zullen worden opgeheven, mits het complementaire beleid dat door middel van wijzigingen in de sociale-verzekeringssfeer en loondifferentiatie hetzelfde doel wil bereiken, wordt uitgevoerd. Het effect hiervan op de produktie van bedrijven schatten wij op 0,6% per jaar. Het totale produktie-effect komt dan uit op 1,5% per jaar.

Ook de arbeidsproductiviteit zal stijgen en uiteraard vooral in de kapitaalintensieve sector. Volgens het model neemt de arbeidsproductiviteit in totaal met ongeveer 0,5% per jaar extra toe als gevolg van het voorgestane beleid. Dit impliceert dat de werkgelegenheid in bedrijven met 1% extra per jaar kan stijgen, dat wil zeggen met ca. 40.000 mensjaren per jaar. In vier jaar tijd (1982-1985) zou dit dus ongeveer 160.000 mensjaren extra werkgelegenheid betekenen. Wordt rekening gehouden met een aanmoedigingseffect op het arbeidsaanbod van 0,5 dan zou de geregistreerde werkloosheid in 1985 ca. 80.000 mensjaren lager zijn dan thans in de centrale projectie van het MLP wordt geraamd. Is het aanmoedigingseffect om tot de arbeidsmarkt toe te treden geringer, bijvoorbeeld 0,3, zoals het CPB veronderstelt, dan

14) Er bestaat onder deskundigen eigenlijk geen verschil van opvatting over de vraag of de sanctivering van het ziekteverzuim en de arbeidsongeschiktheid uit de hand gelopen is. Volgens de betreffende wetteksten kunnen uitkeringen alleen worden toegekend in geval van ziekten of gebreken, maar in de praktijk van de uitvoering zijn ziekten en gebreken steeds meer vervangen door „klachten”. Bij de vaststelling van het recht op uitkering is derhalve een normverschuiving opgetreden. Deze normverschuiving wordt in het algemeen aan twee complexen van factoren toegeschreven. Enerzijds speelt daarbij de „arbeidsgeschiktheitsbeleving” van de kant van de werknemers een rol en anderzijds de „economische rendements-eisen” van de kant van de werkgevers. In de WAO zitten veel mensen die in feite verborgen werkloos of minstens gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn, terwijl de gemiddelde leeftijd waarop de arbeidsongeschiktheitsuitkering wordt toegekend voortdurend daalt. Deze hele ontwikkeling heeft twee kanten. In de eerste plaats een bestuurlijke. De wetgever heeft de feitelijke ontwikkeling niet bedoeld en de tekst van de wet staat deze ook niet toe. Het uitvoeringsapparaat heeft de normverschuiving op eigen gezag gesanctioneerd zonder dat de financiële en maatschappelijke gevolgen van dit optreden zijn overzien en afgewogen. In de tweede plaats is er de inhoudelijke kant. De sociale gevolgen van non-activiteit blijven voor de betrokkenen zelf in veel gevallen nogal negatief te zijn. Gezins- en opvoedingsproblemen blijken veelvuldig voor te komen. Voorts heeft de gesanctioneerde non-activiteit een ondermijnende invloed op de arbeidsmoraal van de werkenden. Dit leidt bij de laatsten tot „klachten” die op zichzelf het beroep op de WAO weer vergroten. Ook van deze kant gezien heeft de feitelijke ontwikkeling de grenzen van de maatschappelijke beheersbaarheid ver overschreden. Een overheid die de notie van bestuurbaarheid en beheersbaarheid overeind wil houden, ontkomt hier o.i. niet aan drastisch ingrijpen. Dat ingrijpen zou erop gericht moeten zijn om het beroep op deze voorzieningen weer in lijn met de bedoelingen te brengen, d.w.z. bij nieuwe toekenningen strikt te toetsen, herintreding van (gedeeltelijk) arbeidsgeschikten ter hand te nemen en de uitstoot van gedeeltelijk arbeidsgeschikten te voorkomen. Zie voor de WAO, F. A. J. van den Bosch en C. Petersen, De omvang van de verborgen werkloosheid in de WAO, *ESB*, 16 januari 1980, blz. 52-58 en *ESB*, 26 maart 1980, blz. 378-380, alsmede het jaarverslag 1980 van de Raad voor de Arbeidsmarkt. Zie ook H. Emanuel, Achtergronden van het arbeidsongeschiktheidsverschijnsel in Nederland, in: J. J. Klant e.a., *Samenleving en onderzoek*, Leiden, 1979, hfst. 8.

15) Zie bijvoorbeeld W. Driehuis en P. J. van den Noord, *Sectorstructuur, werkgelegenheid en betalingsbalans in Nederland 1960-1985*, WRR-voorstudie, Den Haag, 1980.

Tabel 1. Kerngegevens van de Nederlandse economie voor de periode 1980-1985 conform het gepresenteerde beleidsplan

	Gemiddelde procentuele verandering per jaar	
	1980	1985
Volume van		
— particuliere consumptie	1,5	
— bruto investeringen door bedrijven	6	
— autonome bestedingen	4,5	
— goederenuitvoer	5	
— goederenimport	4	
— productie van bedrijven	3	
— bruto nationaal product	2,5	
Loonsom per werknemer in bedrijven	8	
Prijspeil van de particuliere consumptie	6,5	
Reëel besteedbaar inkomen (van de gemiddelde werknemer)	0 à 1	
	Niveaus	
	1980	1985
Werkloosheid in mensjaren	243.000	400.000
Financieringsstekort a)	6,5 à 7	5,5
Lopende rekening betalingsbalans a)	- 1,2	- 1,1

a) In procenten van het netto nationaal inkomen.

zou de werkloosheid in 1985 ca. 120.000 mensjaren lager kunnen zijn.

Met deze globale schets van het productie- en werkgelegenheidsbeeld is onze visie op de Nederlandse economie op middellange termijn niet compleet. Tabel 2 bevat de confrontatie van middelen en bestedingen, terwijl in tabel 3 het financieringsoverzicht van de overheidsuitgaven wordt verschaft. Met behulp van deze opstellingen komen wij op de kerngegevens van de Nederlandse economie, zoals weergegeven in tabel 1.

De effecten van ons beleidsplan kunnen als volgt worden samengevat:

- gedeeltelijke eliminatie van de aanbodsrestricties die er de oorzaak van zijn dat de groei van de Nederlandse economie geringer is dan hij gezien de ontwikkeling van de wereldeconomie zou kunnen zijn;

Tabel 2. Middelen en bestedingen in 1985 in mrd. gld.

	1980	Volume- mutatie	1985	Prijs- mutatie	1985		1980	Volume- mutatie	1985	Prijs- subsidie	1985
	in prijzen van 1980		in prijzen van 1980		in prijzen van 1985		in prijzen van 1980		in prijzen van 1980		in prijzen van 1985
Nationaal product tegen factorkosten afkomstig van:						Particuliere consumptie	190	1,5	206	6,5	283
— looninkomen in bedrijven	144	0,5	148	8	217	Overheidsconsumptie:					
— overig inkomen in bedrijven	66				120	— netto materiële consumptie	17	2,5	19	6,5	26
— overheid	43				60	— lonen en salarissen	42	0,5	43	6	58
— buitenland	- 2				- 6	Totaal overheidsconsumptie	59	1	62	6	84
Nationaal product tegen factorkosten	251				391	Totaal consumptie	249	1,5	268	6,5	367
Kostprijsverhogende belastingen minus subsidies	33				53	Bruto investeringen door bedrijven in:					
Netto nationaal product tegen marktprijzen	284	2,5	323	6,5	444	— woningen	20	3	23	7,5	33
Afschrijvingen:						— overige vaste activa	39	6	52	6,5	71
— bedrijven	30	3	36	6,5	49	— voorraden	2		3		4
— overheid	2		3		4	Bruto investeringen door de overheid	10	10	16	7	22
Totaal afschrijvingen	32		39	6,5	53	Totaal bruto investeringen	71	6	94	6,5	130
Bruto nationaal product tegen marktprijzen	316	2,5	362	6,5	497	Totaal nationale bestedingen	320	2,5	362	6,5	497
Invoer:						Uitvoer:					
— goederen cif	155	4	191	7	266	— goederen fob	146	5	186	7	261
— diensten	22	2	24	7	34	— diensten	29	4	35	7	49
— primaire inkomens	24	3	29	7	41	— primaire inkomens	22	1	23	7	32
Totaal invoer	201	4	244	7	341	Totaal uitvoer	197	4,5	244	7	341
Totaal	517	3	606	6,5	838	Totaal	517	3	606	6,5	838
Betaalde inkomensoverdrachten	6				12	Uitvoersaldo	- 4		0		0
Saldo op lopende rekening van de betalingsbalans	- 5				- 5	Ontvangen inkomensoverdrachten	5				7
Totaal	1				7	Totaal	1				7

Tabel 3. Bruto overheidsuitgaven naar economische categorie, overheidsontvangsten en financieringsstekort in procenten van het netto nationaal inkomen

	1970	1975	1980	1985
Directe overheidsbestedingen:				
— loonsom	12,3	14,5	14,4	13,1
— materiële consumptie	5,6	5,9	6,7	5,9
— investeringen	5,2	4,5	3,6	5,0
— sub-totaal	23,1	24,9	24,7	24,0
Lopende overdrachten:				
— inkomensoverdrachten aan binnenland	4,6	7,9	10,7	10,7
— inkomensoverdrachten aan buitenland	0,3	1,7	1,9	1,8
— rentelast	3,4	3,5	3,9	4,5
— kostprijsverlagende subsidies	1,4	1,8	2,6	2,7
— sub-totaal	9,7	14,9	19,1	19,7
Kapitaaloverdrachten:				
— uitkeringen WIR	—	—	1,4	1,7
— woningwetkredieten	1,7	1,6	1,6	1,8
— overige overdrachten	3,3	3,2	3,8	6,0
— sub-totaal	5,0	4,8	6,8	9,5
Totaal overheidsuitgaven	37,8	44,6	50,6	53,2
Belastingmiddelen			33,4	35,7
Niet-belastingmiddelen			11,5	12
Totale overheidsuitgaven			44,9	47,7
Financieringsstekort			6,5 à 7	5,5

Bron: CPB, *De Nederlandse economie in 1985*, tabel IV 14 en IV 17 en eigen projectie voor 1985.

- groei van het bruto nationaal product met gemiddeld 2,5% per jaar tot en met 1985;
- stijging van de werkgelegenheid met gemiddeld 0,5% per jaar i.p.v. een daling met hetzelfde percentage;
- vermindering van de werkloosheid met ongeveer 80.000 à 120.000 mensjaren, afhankelijk van het veronderstelde aanmoedigings-effect op het arbeidsaanbod;
- sterkere groei van de binnenlandse bestedingen dan in het MLP wordt voorzien. De particuliere consumptie blijft

ook dan evenwel achter bij de gemiddelde produktiegroei, maar daar staat tegenover dat de investeringsquote stijgt;

- afnemend beroep op sociale voorzieningen en vermindering van de druk van de sociale-verzekeringspremies;
- verbetering van de winstpositie van bedrijven, met name de industrie;
- vermindering van het betalingsbalanstekort op de lopende rekening in procenten van het nationaal inkomen;
- vermindering van het financieringstekort van de overheid dat in 1985 5,5% van het nationaal inkomen zal bedragen;
- stijging van het reëel besteedbare looninkomen van de gemiddelde werknemer in bedrijven met 0 à 1% per jaar, afhankelijk van (de hoogte van) de eventuele incidentele loonsverhoging.

Wij benadrukken dat de inhoudelijke kant van ons plan voor ons zwaarder weegt dan de globale kwantitatieve uitwerking daarvan voor 1985. Ook als de genoemde resultaten zich iets later zouden manifesteren, dan hebben wij daar vrede mee. Bij de berekening en presentatie van de cijfers hebben wij het wekken van illusies willen vermijden. Zo hebben wij een herverdeling van werk door middel van arbeidstijdverkorting buiten beschouwing gelaten. Die is volgens ons pas verantwoord als de economie weer op een stabielere koers is gebracht en de produktie een bestendige, zij het ook gematigde, groei laat zien.

Het zal de lezer niet zijn ontgaan dat de majeure inspanning die het door ons voorgestelde beleid vergt, tot relatief bescheiden resultaten leidt in termen van het aantal werklozen. Indien ons beleidsplan met het model Vintaf II wordt doorerekend, vermindert de werkloosheid in 1985 met meer dan 250.000 mensjaren en stijgt de produktie sterker dan wij hebben geraamd. Dit is precies de illusie die wij op het oog hebben (16). Onze schattingen komen lager uit, maar we achten ze realistischer.

Slot

De beleidsvarianten die het CPB heeft ontwikkeld voor de middellange termijn hebben in de Nederlandse politiek een „goudkoorts” veroorzaakt. Als hongerige fortuinzoekers hebben politici zich op de spoorboekjes gestort, ze zodanig samengevoegd dat uit de optelsom van de werkloosheidseffecten een getal rolde dat hun ogen de begeerde glinstering gaf. Deze effecten komen te voorschijn bij cijfers voor de mutatie van de netto reële lonen die ver onder de nullijn ligt.

Aan de hand van modelexercities wordt in feite gesuggereerd dat als we nu maar teruggaan naar het reële-loonniveau van de jaren zestig, we ook het werkloosheidsniveau van die jaren evenaren. Men moet zich wel volledig verlaten op macro-economische redeneringen en heilig geloven in de omkeerbaarheid van economische trends — zich de werkelijkheid als van elastiek voorstellen dat voor Nederland te veel was uitgerekt — om in dit soort beleidsrecepten te geloven. Hoe men ook aankijkt tegen de relatie tussen loonhoogte en werkgelegenheid, bij de beleidsimplementatie zal men acht moeten slaan op de *strategische* facetten waarbij tevens een schatting moet worden gemaakt van de internationale concurrentieverhoudingen waarmee we in de komende jaren te maken krijgen. In dat verband moet aandacht worden geschonken aan de dynamiek van de sectorstructuur van een economie, de rol van de technische vooruitgang en de wisselwerking tussen economisch en sociaal-psychologisch klimaat.

Er zijn twee manieren om zich van de beleidsimplicaties van het MLP een concretere voorstelling te maken. De eerste is om in gedachten ook de economische structuur te herstellen die hoort bij het loonniveau van de jaren zestig. Daarbij doen zich evenwel twee obstakels voor die deze weg in feite onbegaanbaar maken. Ook met een sterk verlaagd reëel-

loonniveau zullen we bepaalde industriële activiteiten uit de jaren zestig niet meer kunnen herwinnen, omdat deze inmiddels op doeltreffende wijze door de nieuwe industrielanden zijn overgenomen. Om dat deel van het industriële pakket terug te winnen zouden nog veel ingrijpender loondalingen nodig zijn dan nu al worden voorgesteld. Bovendien is het arbeidsopnemingsvermogen in de industrie als gevolg van de technische vooruitgang over het geheel veel minder groot geworden dan in de jaren zestig, terwijl het opnemingsvermogen van de dienstensector in het MLP als gevolg van het afknijpen van de binnenlandse bestedingen teniet wordt gedaan en die sector uitstoot zal moeten gaan vertonen. De tewerkstelling van onze inmiddels sterk gegroeide beroepsbevolking zou langs die weg geredeneerd dus slechts door een spectaculaire vergroting van ons aandeel in de wereldhandel tot stand kunnen worden gebracht. Een vergroting die zelfs zou moeten uitgaan boven de florissante groei die we in de jaren zestig hadden. Zo'n doorbraak zou dan geforceerd moeten worden met een export waarvan de groei thans door de ongunstige pakketsamenstelling en de ongunstige geografische spreiding het expansietempo van de wereldhandel niet kan bijhouden. Deze uitwerking hebben we al eerder gekarakteriseerd als de omkering van het historisch proces die moeilijk te verwezenlijken kan worden geacht.

De tweede manier om een min of meer concrete voorstelling te maken van de gesuggereerde effecten, is die waarbij van een laag kostenniveau zulke grote stimulansen uitgaan op de industriële vernieuwing dat Nederland langs die weg zijn internationale positie zou verbeteren. Als doelstelling wordt industriële vernieuwing door ons niet betwist, maar is het middel van de ingrijpende *bestedingsbeperking* daartoe doeltreffend te achten? Ook hier worden we dan immers geconfronteerd met de terugslag die zo'n bestedingsbeperking op de dienstensector heeft. Maar daar komt nog een belangrijke overweging bij. We hebben er in ons eerste artikel al op gewezen dat voor een grootscheepse vernieuwing van een economie — en die is hier aan de orde — een maatschappelijk klimaat nodig is dat deze begunstigt en schraagt. Industriële vernieuwing op grote schaal is slechts te realiseren in een sociaal-psychologisch klimaat van optimisme, verwachting en uitzicht op verbetering. Bij een realistische benadering van dit strategische aspect, ontkomt men niet aan de toepassing van materiële prikkels (naast andere). We behoeven maar te verwijzen naar de situatie in het Verenigd Koninkrijk, dat het laagste reële-loonniveau van West-Europa heeft, om duidelijk te maken dat in zo'n situatie de industriële vernieuwing juist veel minder kans krijgt, dat de klassentegenstellingen toenemen en dat de desintegrerende tendensen de overhand krijgen.

Wij komen derhalve tot de conclusie dat de ontwikkeling niet kan worden teruggedraaid op een wijze als in het MLP wordt voorgesteld. We hebben een hoog loonniveau en hoewel kostenbeheersing zonder meer geboden is, zou het beleid er onzes inziens vooral op gericht moeten zijn om de Nederlandse economie en maatschappij tot de prestatie te brengen die noodzakelijkerwijze bij dit beloningsniveau hoort. Aan dit besef van de noodzaak van het leveren van prestaties schort het in Nederland de laatste jaren nogal.

Het is duidelijk dat ons beleidsplan een grote inspanning vergt en dat de resultaten daarvan, in termen van werkloosheidsdaling, vooralsnog geringer zijn dan wat op dit moment wel in vooruitzicht wordt gesteld als effect van loonmatiging. Maar men hoede zich hier voor *gezichtsbedrog*. In het door ons geschetste alternatief kunnen de structurele tekortkomingen die afbreuk doen aan onze economische „performance” doelmatig worden ondervangen. Zo ontstaat er een reëel uitzicht op doorbreking van de negatieve spiraal en een algehele verbetering van het investeringsklimaat. Deze aanpak biedt

16) Een kras voorbeeld van illusionistisch gebruik van spoorboekjes geeft Van den Doel in zijn bijdrage in *Haagse Post* van 14 april 1981 onder de titel „Het verborgen spoorboekje”.

ook voor de langere termijn betere vooruitzichten op aansluiting bij de ontwikkelingen in het buitenland. De in ons plan opgenomen modernisering van ons voortbrengingsapparaat opent een effectievere weg tot verbetering van onze internationale concurrentiepositie dan een neerwaartse aanpassing van het reële-loonniveau, waarvan de gehoopte gunstige effecten op de werkgelegenheid voor een goed deel berusten op een vertraging van de doorwerking van de technische vooruitgang. De kans dat we daardoor steeds verder achterop raken is zeer groot, aangezien er in de wereld sterke industrielanden (aan het opkomen) zijn die door hun expansie de mogelijkheden van de technische vooruitgang juist ten volle uitsluit. Een economie die eenzijdig kapitaliseert op de kostenkant met name door een laag reël-loonniveau en daarmee verbonden vertraging van de technische ontwikkeling, moet dan de volle laag van de internationale concurrentiedruk via de afzetkant verwerken. De werkgelegenheid die men door lage kosten meent te kunnen vasthouden, zal tegen die druk van prijs- en kwaliteitsverschillen niet bestand blijken en men zal tot steeds verdergaande loonaanpassingen worden gedwongen. Ook in dit opzicht is het Verenigd Koninkrijk het voorbeeld van hoe het niet moet. In dit verband is de opstelling van Japan interessant dat zowel de Amerikaanse als de Europese auto-industrie de spiegel van de modernisering van de productie voorhoudt en de VS nu drie jaar heeft gegeven om de achterstand in te lopen!

Tot slot moet ons een opmerking van het hart over het leiderschap in de Nederlandse samenleving en de wijze waarop dat momenteel tegen zijn eigen taakstelling aankijkt. Toen de zaak na de tweede wereldoorlog was vlot getrokken en het ons voor de wind ging, heeft dat leiderschap de economie tot bloei weten te brengen. Die opbloei is gepaard gegaan met een sterk op de voorgrond tredend management van bedrijven en overheidsinstellingen. Dat heeft tevens geleid tot prestige en aanzien voor academici die de managementposten en hoge staffuncties voor het merendeel zijn gaan bezetten en die niet nagelaten hebben hun gestegen prestige en aanzien te verzilveren. Nu staan we voor de noodzaak een opstap te maken en wordt het leiderschap op de proef gesteld. Juist nu laat dat leiderschap het afweten, ontvlucht het de verantwoordelijkheid en presenteert het de bevolking de rekening van zijn eigen onvermogen. Wij hebben thans behoefte aan leiderschap dat de verantwoordelijkheid voor de toekomst aandurfte. Daarin ligt maatschappelijk gesproken de enige rechtvaardiging van de bevoorrechte posities die het zich heeft toegeëigend.

W. Driehuis
A. van der Zwan

Appendix a)

De veronderstellingen die ten grondslag liggen aan ons model, zijn de volgende. Er zijn globaal genomen twee sectoren in onze economie. De sector die wordt geconfronteerd met buitenlandse concurrentie, zowel op de invoermarkt als op de uitvoermarkt, is kapitaalintensief (sector 1). De groei van de arbeidsproductiviteit is er groter dan het nationale gemiddelde. De potentiële arbeidsproductiviteitsgroei die in deze sector mogelijk is, wordt (grotendeels) bepaald door de groei van de productiecapaciteit, maar kent ook een autonoom gedeelte. De groei van de productiecapaciteit is afhankelijk van de kapitaalcoëfficiënt en de bruto-investeringsquote in outillage. Daarnaast is er een sector die hoofdzakelijk voor de binnenlandse markt produceert. Deze sector is arbeidsintensief (sector 2). De groei van de arbeidsproductiviteit is er relatief gering en autonoom bepaald. Verondersteld wordt dat de beschikbare arbeid bepalend is voor de potentiële productie-omvang. Aangenomen is dat de *hoeveelheid* arbeid geen beperking aan de produktiemogelijkheden van deze sector oplegt.

Voor elke sector is een herleide-vorm-productievergelijking geschat. De schattingsresultaten moeten zo worden begrepen dat daarin, met uitzondering van de productie van de complementaire sector, alleen exogene variabelen voorkomen. Alle relevant endogene variabelen, zoals prijzen, lonen, winsten enz. zijn derhalve in de herleide vorm opgelost. De schattingsresultaten luiden als volgt (een punt boven een variabele betekent een procentuele mutatie; tussen haakjes staat de waarde vermeld);

$$\dot{y}_1 = 0,53 \dot{m}_w + 0,29 \dot{y}_2 \quad R^2 = 0,91$$

$$(8,25) \quad (2,13) \quad DW = 1,70$$

$$\dot{y}_2 = 0,20 \dot{g} + 0,17 \dot{y}_1 + 1,66 \quad R^2 = 0,56$$

$$(4,79) \quad (1,65) \quad (2,77) \quad DW = 1,72$$

waarin: sector 1 = industrie, landbouw, communicatie, opslag, transport;
sector 2 = bouwnijverheid, overige diensten, openbaar nut;
y = bruto toegevoegde waarde (volume);
mw = geografisch herwogen wereldhandel (volume);
g = autonome bestedingen (volume, materiële overheidsconsumptie, overheidsinvesteringen en investeringen in woningen).

Beide vergelijkingen verklaren de werkelijkheid natuurlijk niet perfect. Daar gaat het ons ook niet om. Ons interesseert vooral of er gemiddeld over bepaalde perioden een systematische ontwikkeling in de residuen valt waar te nemen. Een dergelijke ontwikkeling is een indicatie voor het bestaan van aanbodrestricties. Indien bij voorbeeld een stijging van de wereldinvoer met 10% zich normaal vertaalde in een produktiestijging van sector 1 met 5,3%, dan zal een optredende verslechtering in termen van het exportpakket in feite betekenen dat de gevonden elasticiteit van 0,53 niet meer van toepassing is en de met de vergelijking berekende productie *hoger* is dan de werkelijke productie in sector 1.

Zo zijn er meer factoren denkbaar die residuen veroorzaken. Te denken valt aan de slechte werking van de arbeidsmarkt, de invloed van het wisselkoersbeleid en de restrictieve monetaire politiek. Door al deze factoren zal de feitelijke productie achterblijven bij wat mogelijk zou zijn indien deze aanbodbeperkingen niet bestonden. Voorts levert een schatting van de Wet van Verdoorn in termen van potentiële arbeidsproductiviteit en productiecapaciteit het volgende resultaat op:

$$\dot{h}_1^* = 0,72 \dot{y}_1^* + 1,48 \quad R^2 = 0,83$$

$$(11,0) \quad (3,73) \quad DW = 1,41$$

In de hierna te geven samenvatting van het totale twee-sectorenmodel, waarin ook definitievergelijkingen zijn opgenomen, worden de aanbodrestricties weergegeven door de symbolen s_1 en s_2 . Nieuwe symbolen zijn voorts: I_1 = bruto investeringsquote in outillage; L = werkgelegenheid; y_a = toegevoegde waarde delfstoffenwinning en rentemarge banken. Verondersteld is dat de arbeidsproductiviteitsontwikkeling in sector 2 onveranderd 1,5% bedraagt.

$$\dot{y}_1 = 0,53 \dot{m}_w + 0,29 \dot{y}_2 + \dot{s}_1 \quad (1)$$

$$\dot{y}_2 = 0,20 \dot{g} + 0,17 \dot{y}_1 + \dot{s}_2 + 1,66 \quad (2)$$

$$\dot{y} = 0,61 \dot{y}_1 + 0,32 \dot{y}_2 + 0,07 \dot{y}_a \quad (3)$$

$$\dot{y}_1^* = 0,75 I_1 - 6,0 \quad (4)$$

$$\dot{h}_1^* = 0,72 \dot{y}_1^* + 1,48 \quad (5)$$

$$\dot{h}_1 = \dot{h}_1^* \quad (6)$$

$$\dot{h}_2 = 1,5 \quad (7)$$

$$L_1 = \dot{y}_1 - \dot{h}_2 \quad (8)$$

$$L_2 = \dot{y}_2 - \dot{h}_2 \quad (9)$$

$$L = 0,59 L_1 + 0,41 L_2 \quad (10)$$

$$\dot{h} = \dot{y} - L \quad (11)$$

Over de toepassingsmogelijkheden van dit model kan het volgende worden gezegd. Indien de waarden van de exogene variabelen bekend zijn dan kan voor de verschillende perioden in het verleden een schatting worden gemaakt van de omvang van de aanbodrestricties. Dit gebeurde in tabel 11 in deel I van onze artikelenserie. Die schatting is uiteraard zeer globaal. Naast deze analyse van achter ons liggende ontwikkelingen is het mogelijk met behulp van dit model iets te zeggen over de gevolgen van een beleid dat in de eerste plaats is gericht op een verhoging in sector 1 van de investeringen in outillage en daarmee complementaire investeringen in bedrijfsgebouwen. In ons beleidsplan is gerekend met een stijging van de totale bruto-investeringsquote in outillage (in sector 1) met twee procentpunten. Inclusief de daaraan complementaire investeringen in bedrijfsgebouwen en de investeringen in sector 2 betekent dit ook een stijging van de *totale* bruto-investeringsquote met twee procentpunten. Van de resulterende capaciteitsuitbreiding en creatie van arbeidsplaatsen wordt verondersteld dat deze de aanbodrestricties elimineren die in sector 1 uit hoofde van de produktiestructuur optreden, terwijl zij voorts worden geacht bij te dragen aan de opheffing van de arbeidsmarktrestricties. De extra arbeidsplaatsen die in sector 2 ontstaan, dragen daartoe eveneens bij. Technisch gesproken is het dus zo dat in vergelijking 1 van het bovenstaande model de term s_1 voor de periode 1980-1985 wordt vervangen door de term \dot{y}_1^* .

a) De auteurs zijn de heer K. Jansen erkentelijk voor het uitvoeren van de berekeningen.